

Andrej Belyj na cestách za Steinerovou antropozofiou: medzi chrámami ducha západnej Európy*

EVA MALITI FRAŇOVÁ

V roku 1912, keď spisovateľ Andrej Belyj v atmosfére myšlienkového i sociálneho kvasu starého kontinentu prechádzal s partnerkou Asiou Turgenevovou európskymi metropolami i menej významnými mestami v Belgicku, Nemecku, Francúzsku, neskôr vo Švajčiarsku, sa v ňom ešte intenzívnejšie než dovtedy ozýval vizionár zameraný na spoločnosť, kde v zhode s básnikovým prežívaním „my“ značilo „ja“. Keď sa začítame do Belého spomienok o jeho európskych cestách, najmä o návšteve Bruselu, vidíme nevšedný obraz západnej Európy, je totiž akoby sledom snových, priam halucinačných zážitkov, ktorých dôsledky pre spisovateľov život a tvorbu boli silné, ba až fatálne. Táto črta – teda nedostatočná spoľahlivosť podania niektorých jeho memoárových spomienok – nabáda k spochybňovaniu a ku kritickému odstupu. Vychádzam pri tom aj z definície Tomáša Kubíčka, ktorý nespoľahlivosť v literárnom rozprávaní označuje „jako funkční vedomé, účelové a zámerné prekroucení či nedostatočné informovani o príbehu, jeho událostech a postavách“ (2007, 172). Hoci definícia nevystihuje v úplnosti našu situáciu, veď u Belého nešlo o zámerný postup, už len vzhľadom na „pohnutú“ autorskú myseľ, ktorá v podmienkach prežívania predsa len subjektívizuje zaznamenávanú skutočnosť.¹

V súvislosti s opísanými snami, symbolickými a neraz fantazmagorickými, ktoré sa obom počas európskeho putovania prisnili a podnecovali ich ku konkrétnym skutkom v realite, sa dá hovoriť o Belého snovej zážitkovosti Európy, ktorá mala svoje pozadie a bola spojená s ich očakávaním príchodu veľkého učiteľa, antropozofa Rudolfa Steinera. Belého rozpomínanie sa na túto skúsenosť pod názvom *Zo spomienok. Začiatok storočia (Iz vospominanij. Načalo veka*, berlínske vydanie 1922; rusky 2000) predstavuje súčasť jeho memoárovej a autobiografickej tvorby.² Obsahuje aj spisovateľove zážitky z pobytu v Belgicku. Takto sú opísané prvé kontakty manželov s mestom Brusel:

V apríli 1912 sme vycestovali z Ruska: na jeden deň sme sa zastavili v Berlíne, aby sme sa videli s Ellisom,³ ktorý býval v blízkosti Motztstrasse (na Motztstrasse 17 býval Steiner); ale Ellisa sme nezastihli: odišiel tuším do Christianie⁴: vypočúť si cyklus Steinerových prednášok, aby sa odtiaľ dostal – do Helsingforsu, kde sa malo konať stretnutie Steinera so skupinou ruských antropozofov (na Veľkú noc); Ellisovi sme nechali krátky odkaz;

* Štúdia vznikla v rámci výskumného projektu *Andrej Belyj: celistvosť v mnohosti*, ktorého výsledkom bude rovnomenná vedecká monografia.

a šli sme ďalej, cez Kolín (kde sme ostali jeden deň) rovno do Bruselu. Tam sme rýchlo našli ubytovanie s oknami obrátenými na katedrálu sv. Gundule; čiernosivé katedrálne múry vrhali čiernosivé tieň do našej izby; do okien nazívali chiméry,⁵ visiace zo strechy katedrály. Tu sme ochoreli na strašne silný zápal priedušiek; zmietajúc sa v horúčke, sme spomínali staré časy; Asii som porozprával o zmiznutej Minclovovej⁶ a o slovách, ktoré vyslovila; opísal som svoj pocit z meditácií, ktorým ma učila; s údivom som si spomenul na jej priznanie o okultistoch stojacich za ňou, čo sľúbili, že cez ňu prídu za nami; a ja som im mal ukázať Minclovovej prsteň; hovoril som o tom, že nikto neprišiel, že dušou tiahnem k duchovnému poznaniu; Asia mi rozumela; aj v nej sa postupne formovala túžba po ceste. Prerozprávali sme celý večer a náš rozhovor bol zásadný; pochmúrne múry katedrály sa týčili v okne. Zaspali sme. A na druhý deň ráno mi Asia povedala: sníval sa jej sen natoľko jasný, natoľko ju ohromil, prenikol jej do duše; vo sne sme boli v izbe pripomínajúcej halu; no izba sa zaplnila – razom; a nejakí ľudia z dverí náhlivo smerovali k nám, s dvomi neznámymi s takým čudným výzorom, že Asia nechápala; boli úctyhodného veku; niekto oslovil Asiu a povedal: „Vy hľadáte Steinera, ale veď on je v Bruseli!“ (Belyj 2000, 636 – 637)

Tento a ďalšie sny privolávajúce očakávané stretnutie s R. Steinerom, ktoré Belyj opísal v spomienkach, poznačili blúznivé putovanie manželov po európskych krajinách. Z memoárových záznamov sa ale dajú vyčítať aj iné momenty. Z pohľadu ideovej platformy ruského symbolizmu je zásadný ten, že sa spisovateľ svojím vnútorným videním sústreďoval na architektonické vizionárstvo Európy tých čias. Je pravdepodobné, že ho vnímal ako stelesnenie vízií symbolistov o syntéze umenia, náboženstva, etiky, ako vyjadrenie podstaty formujúceho sa moderného vedomia nového človeka i novej spoločnosti. V období fin-de-siècle vzniklo niekoľko významných stavieb, ktoré v podmienkach krízy pred prvou svetovou vojnou reagovali na myšlienky západných symbolistov (analogické idey obohatené o silný duchovný náboj prinášali východoeurópski symbolisti, medzi nimi sám Belyj). Niekde v súradniciach zvnútorňovaných predstáv týchto duchovných stavieb, akoby „piranesiovských“ grafických listov⁷ v mysli, sa básnik mení, „prestavuje sa“. Bola to však programová „prestavba“ spojená s jeho duchovnými zámermi. Pohnuté obdobie, ktorým prechádzal, malo priniesť očistu a za ňou – zrod „Nového človeka“. Na druhej strane, o svojráznom spracovaní európskych podnetov svedčí jeho umelecky vybrúsená, pritom novátorská a experimentálna próza tých čias. Reč je o románe *Peterburg* (1911 – 1913, vyd. 1913; nemecký preklad 1919; konečná verzia orig. textu v berlínskom vydaní 1922), ktorého štvrtú kapitolu písal práve v Bruseli. Ako je zrejmé, zaumienil si, že z jazykového chaosu, ktorý ho v cudzom prostredí obklopoval, „vytepe“ nový poriadok ruského textu.

K uchopeniu tohto spisovateľovho vnútorného zámeru smeruje krátka reflexia literárneho vedca D. S. Lichačova v komentovanom vydaní románu *Peterburg* z roku 1981:

Čo povedať o neobyčajnej forme diela Belého? Myslím, že hlavné sú v tej forme – ustavičné hľadania, neuspokojenosť „hladkopisom“, ktorého bolo tak veľa v ruskej literatúre 19. storočia. Z toho vychádza jeho ustavičné úsilie podčiarknuť „faktúru“ formy, „faktúru“ textu. V jednom z neuverejnených listov N. B. Tomaševskému (list z 3. augusta 1933, archív N. B. Tomaševského) Belyj napísal: „Dávno som pochopil, čo je moja téma; tou témou je – ‚kosnojazyčie‘, neustále prekonávané umelo pre samého seba vyfabrikovaným

jazykom (vždy som akoby nútený hovoriť nahlas s kamienkami v ústach); z toho mám – svoju vyčerpanosť; a hľadanie vnútorného ticha.“ [...] Spomenieme, že aj Demosthenes prekonával svoje „kosnojazyčie“ tak, že si vkladal do úst kamienky. Próza Belého – to je próza orátora, próza Demosthena (6).

Osobitú snivosť, príznačnú pre spisovateľovo vnímanie sveta v uvedenom období, odrážajú však memoáre i v inom aspekte, a to v zmysle zapamätaného. Charakterizuje ho približnosť a miestami akoby „schválna“ medzerovitosť. Z tohto pohľadu nie celkom dôveryhodne vyznieva spisovateľova spomienka na „obrovský dom“, „šestposchodový“ (teda podľa nášho chápania päťposchodový) dom v Bruseli, zabraný obchodom („zanímaemyj magazin“), o ktorom napísal, že to bol bruselský obchodný dom Wertheim („briuseľskij Vertgejm“) (Belyj 2000, 639). Popredná ruská odborníčka na spisovateľovu tvorbu Monika Spivak, editorka prílohy *Zo spomienok. Začiatok storočia* Belého knihy *Rudolf Steiner vo svetonázore súčasnosti. Spomienky na Steinera (Rudolf Štejner v mirovozzrenii sovremennosti. Vospominania o Štejneri)*, vo vysvetlivkách (pozn. č. 22) uviedla, že išlo o sieť obchodných domov rozšírených v Európe (Belyj 2000, 673). Belyj spomína, že dom mal na streche kaviareň, kde s Asiou pravidelne pili čaj o piatej („piatichasovoj čaj“) a dívali sa na zahmlenú panorámu Bruselu („dymkoj pokrytogo Briuseľa“) v spoločnosti miestnych intelektuálov a umelcov, medzi ktorými bol spisovateľ a socialista Jules Destrée s manželkou a ďalší.

Iste vplyvom sugescie spisovateľových slov znalkyňa nepriložila váhu jeho vlastnému doznaniu v memoároch, že si toto obdobie, ktoré prežil v Bruseli a na iných miestach západnej Európy, nepamätá celkom hodnoverne. Myslím si však, že sa pri jeho vyjadreniach treba pristaviť, pretože dozaista neboli náhodné a týkali sa vážnych zvrátov v jeho živote. Belyj napísal:

Prichádzam teraz k tomu zložitému, chaotickému, ťaživému obdobiu, ktoré doposiaľ nijako nedokážem spracovať; znamená to, že to, čo stojí predou mnou, je fakt prežitý vedomím, vpletený konkrétne do reálneho života, podmieňujúci zmeny v životnom štýle, podmieňujúci aj rozchod s radom priateľov; predou mnou vznikol: iný štýl, iný rytmus vzťahov k životu, a doposiaľ: je desaťročie (1912 – 1922) v mnohom podfarbené tónmi, ktoré zazneli práve v tomto období (636).

Belého slová okrem iného vysvetľujú aj istú konkrétnu nepresnosť, ktorá je pre naše uvažovanie dôležitá. Ide o to, že obchodný dom Wertheim v Bruseli nikdy nestál.

Údaj o bruselskom Wertheime uviedol spisovateľ v zátvorkách. Môžeme si domýšľať, že chcel vzbudiť dojem, že šlo o dom podobný Wertheimu, obchodnej sieti, ktorá bola v tom čase rozšírená v Nemecku. Nakoniec, Belyj mohol roku 1922, keď svoje spomienky na rok 1912 koncipoval v Berlíne, v novej historickej situácii po bolševickej revolúcii zámerne podhodiť falošnú stopu. Dalo by sa tiež uvažovať aj o istej ironizácii, ktorá legitímne patrila k spisovateľovej poetike, v tomto prípade ako reakcia na belgické intelektuálne a umelecké, ale i politicko-socialistické prostredie, kde nenachádzal hlboké duchovné poznanie, po akom túžil.⁸ V každom prípade je opodstatnené uvažovať o tom, že máme do činenia so špecifickým typom autobiografickej prózy, u Belého zo série *Epopoje JA*, ktorá sa zakladá najmä na „mytológii spisovateľa“. V zhode s ňou (so symbolistickým mýtom tvorenia života, s vytvorením mýtu

„spisovateľa-mystika“, „bizarného človeka“, „čudáka“) vystaval Belyj v spomienkach vlastnú životnú a tvorivú cestu. V tomto zmysle talianska rusistka Claudia Criveller konštatuje, že *Epopeja* predstavuje príklad autorskej mytológie a predchodcu dnešných spisovateľských mytológií (Criveller 2011, 696).

Tak či onak sa dá uveriť, že dom, ktorý Belyj spomína, zaberá obchod. No nešlo o žiadny bruselský „obchodný dom“ a ťažko pripustiť, že by spisovateľ v stave hľadania novej duchovnosti, nových ideálov pre ľudstvo (predstava druhého Kristovho príchodu) navštevoval nejaký „palác“ obchodu, miesto jednoznačne spojené so svetom hmoty. Išlo o diametrálne odlišný dom. Pozoruhodná stavba, kde mal možnosť stretávať miestnu intelektuálnu smotánku, najprogresívnejších kultúrnych predstaviteľov vtedajšieho Bruselu, predstavovala dnes už nejestvujúci architektonický skvost belgického art-nouveau, postavený roku 1899 podľa projektu svetoznámeho architekta, modernistu Victora Hortu: bol to Dom ľudu, resp. Ľudový dom (La Maison du Peuple), v ktorom sídlila Socialistická strana Belgicka.⁹ A spoločnosť, s ktorou manželka popíjajú čaj o piatej, tvorili: už spomenutý spisovateľ a básnik, jeden z členov združenia symbolistov Mladé Belgicko (La Jeune Belgique),¹⁰ ľavicový intelektuál a socialista, predseda strany socialistov a budúci belgický minister vedy a umenia Jules Destrée, jeho manželka, výtvarníčka Marie Danse-Destréeová, dcéra významného belgického výtvarníka Augusta Dansa, u ktorého Asia študovala umelecké ryctvo¹¹ i ďalšie osobnosti. Vládla tu intímna, priateľská atmosféra, s častou spoločnosťou sa stretávali aj na nedeľných obedoch u Dansa a s inými zase večer v opere alebo v divadle.

Bruselský Dom ľudu naplňal predstavu chrámu modernosti a moderného vedomia, ale hlavne moderného života pracujúcich, ktorého mal byť zhmotnením. V sofistikovanej syntéze sa v ňom spájali materiálne potreby s duchovnými: na dolných poschodiach sídlili obchody, nachádzala sa tu slávnostná sieň, divadelná sála, prednáškové siene, knižnica, telocvičňa, aj veľká kaviareň, v ktorej sa usporadúvali bály a iné podujatia. Kým dolu až do výšky druhého poschodia v duchu praktického využitia figurovali nápisy spojené s obchodom, najmä textilných výrobkov pre ženy (klobučníctvo, flanely a i.), hore na priečelí vynikalo slovo „práca“ (travail) a skveli sa mená idolov socializmu – Karl Marx, Pierre Joseph Proudhon, Robert Owen. Na streche domu, priam pod nebesami, bola situovaná terasa, kde návštevníci sedeli pri káve či čaji alebo mohli v osamelom zamyslení smerovať k vznešeným ideálom ducha. Dom bol dokonale premyslený aj po výtvarnej stránke. Stavba z kameňa, kovových konštrukcií a skla, spájajúca ideály s funkčnosťou, hmotu so vzdušnosťou, archaizmus s futurizmom, sa považovala doslova za bruselský „ôsmy div sveta“.

Pozoruhodná je postava spisovateľa Julesa Destréeho, uznávaného umelca a politika, ktorého osobnostná charizma socialistu a zároveň vlastenca je v Belgicku podnes živá. V čase, keď sa s ním Belyj a Turgenevová stýkali (najviac v apríli, máji, júni, možno aj v júli 1912), Destrée pracoval na povestnom *Liste kráľovi o oddelení Valónska a Flámska* (*Lettre au Roi sur la Séparation de la Wallonie et de la Flandre*), ktorý potom v auguste a septembri uverejnil na pokračovanie v *Revue de Belgique*. Angažovaný intelektuál svojím entuziazmom priťahoval ruských umelcov a Belému oživoval bruselský pobyt, ktorý spisovateľ zasvätil práci. „Svoj Brusel“ Belyj v liste básnikovi

A. Blokovi z apríla 1912 charakterizoval, vo vzťahu k sústredenému písaniu štvrtej kapitoly románu *Peterburg*, ako „pracovnú celú“. ¹² Sám Destrée sa o pár rokov neskôr, počas ruskej bolševickej revolúcie, ocitol vo vtedajšom Petrohrade, odkiaľ v rokoch 1917 a 1918 posielal domov autentické denníkové správy o revolučných udalostiach. Správy uverejňovali belgické noviny, vyšli aj súhrnne. ¹³

Napriek všetkým týmto okolnostiam je však z napísaného zrejmé, že bruselský socialistický Dom ľudu – s jeho ľudovohumanistickými ideálmi vzhľadom k spisovateľovmu hľadačstvu a k zdôraznenej „laboratórnosti“ tvorby, v živote uplatnenej symbolistickým „žiznetvorčestvom“ (tvorením života) – nenaplnili Belého túžby. Čakalo ho ďalšie putovanie, a tým bola krížová cesta partnerského páru po steinerovských „zastaveniach“, na ktorú sa vydali v júli 1912. Stali sa členmi Steinerovej komúny a následne aj budovateľmi antropozofického Jánovho chrámu Goetheanum v švajčiarskom Dornachu. Asia ako výtvarníčka vypracovávala vitráže okien podľa návrhov poľského výtvarníka T. Richtera, zatiaľ čo Belyj bol tesárom a potom nočným strážnikom. Dornachu však predchádzal pobyt v Mníchove, kde sa dvojica začala zžívať s antropozofickým kolektívom i spôsobom života na cestách po Európe v stopách nesmierne čínorodého Steinera, ktorý formou prednáškových cyklov šíril svoje učenie. Aj tu, v spomienkach na prvé a ďalšie stretnutia s Rudolfom Steinerom, je badateľná spisovateľova nevier a vlastnú pamäť či v schopnosť presného podania: „Nebudem opisovať tieto stretnutia: ani v júli, ani v auguste; o takých desať rokov možno nájdem vhodnú formu na ich zobrazenie; treba priznať, že moje dojmy boli trpké i radostné“ (Belyj 2000, 652).

Belého slová celkovo svedčia o tom, že ho pomery v tejto spoločnosti najmä spočiatku vôbec neuspokojovali a že sa cítil ponížený. Nedokázal pochopiť, že ako autor trinástich kníh, ideológ ruského symbolizmu, nemá medzi antropozofmi autoritu; staval sa proti klebetným, avšak mienkotvorným „tetkám-teozofkám“, ktoré ako prvé členky steinerovského kruhu doktora obklopovali. Fakt, že medzi antropozofmi všetky vedomosti z histórie, etnografie či biológie predstavovali citáty zo Steinerových spisov, v ňom vyvolával podráždenie. Spisovateľ, pre ktorého bol Steiner v tomto období priam novým božstvom, ¹⁴ spolu s Asiou cestoval po rôznych európskych mestách na jeho prednášky a do hĺbky študoval jeho spisy. Keďže neovládal dobre nemčinu, zvykol sa naňho obracať s otázkami nakreslenými v obrázkoch, aby objasnil, čomu v jeho učení nerozumie. Doktor vždy jasne a korektne odpovedal, ale spisovateľ napriek tomu pociťoval, že v kruhu antropozofov nemá rešpekt, akého bol podľa svojej mienky hodný. Aby dospel k cieľu, pre ktorý sa rozhodol, teda, aby nadobudol duchovné poznanie, čím – ako dozaista predpokladal – naplní symbolistickú víziu a stane sa Novým človekom, postavil sa k situácii cieleno:

Poslušnosť som si vytýčil ako metódu; silou vôle som sa prinútil zadusiť v sebe veľmi veľa otázok; a moja hlava sa stala „tabula rasa“, pričom som si uchoval morálne právo nasadiť si hlavu. Ja, Andrej Belyj, zvyknutý vplývať, určovať stanoviská, som bol zrazu „lieber naive Bugaeff“ so vzdelaním štyroch prvých tried gymnázia; uznajte, že pre samolúbošť človeka, ktorý sa celý život pohyboval v tých najvyberanejších literárnych a filozofických kruhoch, bolo ťažké znášať svoju novú pozíciu – idiota (653).

Počas prvých dvoch rokov svetovej vojny spolu s ďalšími z kruhu „dornachov-

cov“ ťažko prežíval kritiku zo strany ostatných antropozofov a ešte ťažšie v súvislosti s vojnovým konfliktom štátov Dohody proti Nemecku a Rakúsko-Uhorsku na švajčiarskom území (osídlenom nemeckojazyčnou časťou obyvateľstva) upodozrievanie ruských antropozofov z podvratnej činnosti, a to napriek neutralite Švajčiarska. V marci 1914 sa Belyj s Turgenovovou oficiálne zosobášili (v Dornachu sa oženil aj Rudolf Steiner s Máriou Siversovou), ale v blízkej budúcnosti ich čakal rozchod, lebo Belyj, ktorého povolali do armády, musel odcestovať do Ruska, čo jeho mladá manželka odmietla. Spisovateľ o tomto období napísal, že sa Dornach pre mnohých stal „dornom“ (vo význame Kristovho utrpenia, povestnej „trňovej koruny“ – nemecké „dorn“ znamená trň). O Goetheanu sa spisovateľ vyjadroval ako o „hromozvode“ či „hromoprijímači“, do ktorého šľahajú blesky zla, zatiaľ čo on ich odvádza.

Pred Dornachom nebolo v našom hnutí, takpovediac, zemepisné centrum; bolo všade a nikde: v Berlíne, Mníchove, Christianii, v Haagu atď. Nevytláčalo Dornach – do reality sa hodilo heslo: štábný byt. Ale Goetheanum je – veža – podobná hromozvodu alebo „hromoprijímaču“: bod, do ktorého šľahajú blesky Lucifera a Ahrimana [podľa mazdeistického výkladu antropozofov stelesnenie zla – pozn. E. M.]; a šľahajú aj do spoločenstiev a kolektívov nachádzajúcich sa pod ich vplyvom; žiť vedľa „hromoprijímača“ nie je žiadny žart a predpokladá celkom osobitú výdrž, ba dokonca umenie šermovať rytmom správania ako kordom aktívne odrážajúcim rany (439).

A na inom mieste napísal, že Dornach je „špirála vedúca do vesmíru: preč od Dornachu“.

V kontexte tohto uvažovania vyniknú Belého slová o samotnej stavbe Jánovho chrámu:

Architektonika celého zámeru je ohromujúca: prvé Goetheanum predstavuje monogram svetovej skutočnosti: a to, že ten znak bol spravený „takými“ rukami, – v „takom“ čase – je doktorova sila! Ale aj vonkajškovo bol neopísateľne vydarený, bez ohľadu na rad odfláknutých miest, čo naň nanášali škvrny: takými miestami bola nedbalosť stavbárov a neschopnosť ochrániť pred skazou drevo, v dôsledku čoho boli na okenné rámy navlečené akési barokové „čepece“, tuctový modernizmus „štýlu“ skiel (napriek doktorovi) a bezmocnosť výtvarníkov, ktorí pokazili doktorove plány (vymalovanie kopúl) – sú to len „škvrny“, ktoré nezakrývajú celok. Hoci aj k momentu môjho odchodu celok ešte nebol dokončený, bol nevýslovne krásny; a ako všetko nevýslovné, absolútne unikal fotografovaniu; nevýslovná bola hra tieňov rozmanitých foriem, plus súhrn sfarbení dreva, betónu a škridiel, plus línie formy, vytvárajúce celok. A fotografované formy, mínus sfarbenie a hra tieňov – boli naozaj niečím úbohým! [...] Z toho, že tak osobitne pôsobil [originál – pozn. E. M.] pri bezprostrednom vnímaní, nemohol byť zobrazený rozloženým vnímaním, v kvantite bez kvality alebo v kvalite bez kvantity; fotografia zobrazovala karikatúru kvantity a – moje oči sa nevdojak od nej odvracajú: „toto“ že má byť Goetheanum? (457)

Takto sa medzi dvomi výnimočnými stavbami v rôznych smeroch zhmotňujúcimi duchovný aspekt Západu, videnými vnútorným zrakom básnika, vinie filozoficko-okultistická spojnica, vďaka ktorej si sám v sebe Európu dokázal osvojiť, hoci aj s frustrujúcim poznaním vlastnej ničotnosti. Symbolické bolo, že mimoriadny význam, ktorý týmto chrámom ducha a prirodzene najmä Goetheanu Belyj v počiatkoch európskeho putovania pripisoval – ich nezachránil pred tým, aby boli zničené. Zatiaľ čo bruselský Dom ľudu za veľkých protestov belgickej spoločnosti roku 1965

zbúrali, Jánov chrám v Dornachu zhorel ešte počas silvestrovskej noci roku 1923. Obe stavby, rozpadnuté, pôvodne celistvé konkretizácie vízií a predstáv o človeku a človečenstve a o naplnení svojej podstaty, ostali v zahmlených spomienkach ruského spisovateľa ako svedectvo poznačené stavom jeho mysle a pamäti – s fantazijnými a prízračnými, nie celkom reálnymi črtami.

POZNÁMKY

- ¹ O Kubičkovu definíciu sa opiera štúdia Erika Gilka *Nespolehlivé vyprávění v prozaických textech Ladislava Fukse*, uverejnená vo *World Literature Studies* v 1. čísle roku 2013. Nespoľahlivosti naratívov sú venované aj ďalšie štúdie z tohto čísla časopisu (I. Jančoviča, J. Görozdi, A. Bžocha, R. Změlíka, J. Tlustého). Spôsob uvažovania, ktorý texty prinášajú, bol pre nás inšpirujúci pri koncipovaní tejto štúdie.
- ² Belého memoárová próza obdobia od r. 1915 do r. 1925 bola pôvodne zamýšľaná ako séria autobiografických románov, tzv. *Epopėja JA*, ktorá sa mala nazývať *Môj život (Moja žižň)* a obsahovala by diela: *Kotik Letajev, Čudákove zápisky (Zapiski čudaka), Pokrstený Číňan (Kreščonyj Kitajec), Začiatok storočia (Načalo veka), Spomienky na Doktora (Vospominania na Doktora)*, ale realizovaná bola len čiastočne. Samotný nápad vytvoriť *Epopēju* sa v ňom zrodil v rozhovore so Steinerovou partnerkou Máriou von Sivers.
- ³ Ellis, vl. m. Lev Kobylynskij (1874 – 1947), básnik a literárny kritik, ruský mladší symbolista. S Belým boli blízki priatelia od študentských čias. V emigrácii sa oženil s holandskou antropozofkou a zomrel v Locarne.
- ⁴ V uvedenom období názov hlavného mesta Nórska.
- ⁵ Chiméry predstavovali dozaista tieň sošiek vyčnievajúcich zo stien, obvykle súčasť architektúry gotických chrámov – rôznych čertov, drakov, smrťky a pod. Výraz „chiméry“ mohol Belyj v memoároch použiť pod sugesciou spomienky na názov rovnomennej knihy svojho belgického priateľa, spisovateľa a politika Julesa Destréého (1863 – 1936), s ilustráciami známeho belgického výtvarníka fin de siècle Odilona Redona, kde je podstatná časť venovaná chvále ruských spisovateľov N. V. Gogoľa, I. S. Turgeneva, A. I. Gercena, L. N. Tolstého a F. M. Dostojevského.
- ⁶ Anna Rudolfovna Mincliovová (nar. okolo r. 1860, v r. 1910 zmizla), ruská okultistka, jedna z prvých steineroviek, šírla Steinerovo učenie v Rusku. Medzi ruskými symbolistami chcela založiť mystické bratstvo rozenkruciánov s vedúcimi osobnosťami Andrejom Belým a Vjačeslavom Ivanom. Keď odmietli jej návrh, prijala to ako svoju životnú tragédiu a tvrdila, že tento neúspech povedie k jej zmiznutiu a následne v auguste r. 1910 naozaj zmizla. Belyj spomínal, že ju s priateľmi odprevadili na vlak z Moskvy do Peterburgu a odvtedy ju nikto nevidel. Ešte predtým mu venovala prsteň a povedala pri tom niekoľko viet z evanjelia, čo malo byť „poznávacím znamením“ pri istom stretnutí, ktoré vraj zažije r. 1912. Napokon sa r. 1912 zoznámil s Rudolfom Steinerom.
- ⁷ G. B. Piranesi (1720 – 1778) bol jeden z najvýznamnejších európskych grafikov 18. storočia. V tvorbe uplatňoval svoju skúsenosť architekta a inšpiroval sa archeologickými nálezmi.
- ⁸ K tejto myšlienke nás vedú okolnosti, o ktorých sa zmieňuje vo svojich prácach belgický slavista Emmanuel Waegemans. Už koncom 19. storočia žil v Belgicku veľký počet ruských občanov, medzi nimi progresívni študenti, nihilisti, marxisti, ktorí sa odtiaľ usilovali viesť revolučnú propagandu proti cárizmu, pričom pre prichádzajúcich ruských radikálov bolo Belgicko školou robotníckeho hnutia s ľudovými domami, silnejúcou Belgickou robotníckou stranou, ale už začiatkom 20. storočia „belgický, umravněný“ socializmus, prístupujúci na parlamentné kompromisy a odmietajúci násilie, začal ruskú radikálno-demokratickú inteligenciu popudzovať.
- ⁹ Na to, že Belého opis „bruselského Wertheimu“, ktorý nikdy neexistoval, sa vzťahuje na bývalý Dom ľudu, ma upozornil odborník Hugues Robaye z bruselského Literárneho archívu a múzea. Text tejto štúdie vznikol na základe výskumu realizovaného počas študijného pobytu na tomto pracovisku v apríli – máji 2012.

- ¹⁰ Členom Mladého Belgicka bol okrem iných spisovateľov aj Maurice Maeterlinck (1862 – 1949), ktorého inšpiratívna básnická a dramatická tvorba získala veľké uznanie ruských symbolistov. V ruských literárnych časopisoch vychádzali preklady jeho poézie, pričom časté boli aj ponášky či štylizácie, zatiaľ čo ruské divadlá inscenovali jeho dramatiky, osobitne v réžii V. E. Mejerchoľda a K. S. Stanislavského. Ten uviedol v Moskovskom umeleckom divadle Maeterlinckovu hru *Modrý vták* už r. 1908, keď v Belgicku nesmela byť inscenovaná kvôli zákazu katolíckej cirkvi. Je zrejmé, že Belyj chcel v Bruseli spoznať aj Maeterlincka a ostatných belgických symbolistov. V spomienkach uvádza, že sa zúčastnil Maeterlinckovho slávnostného jubilea v bruselskom divadle.
- ¹¹ Cez Augusta Dansa, ktorý bol zaťom významného belgického sochára Constantina Meuniera, sa Belyj spoznal s ďalšími belgickými umelcami. Prvorodo s Dansovými dcérami, oboma výtvarníčkami, pričom známa bola najmä Marie-Louise, manželka bankára a zberateľa obrazov Roberta Sanda, s ktorým sa Belyj tiež spriatelil, zatiaľ čo mladšia Marie-Charlotte bola manželkou Julesa Destréeho. Belyj píše, že mená všetkých z bruselskej umeleckej spoločnosti si už nepamätá, spomína ešte priateľa Destréovcov, básnika a maliara, tak trochu čudáka Henryho de Grouxa.
- ¹² Okrem toho, že sa spisovateľ uzavrel do „cely“, počas písania románu si údajne nariadil „celibát“ za účelom sublimácie svojej energie na umeleckú tvorbu, čo negatívne ovplyvnilo jeho manželský život s Asiou a manželia sa neskôr počas pobytu v Dornachu rozišli.
- ¹³ Rukopisné originály týchto správ je možné vidieť v Múzeu Julesa Destréeho v belgickom meste Charleroi.
- ¹⁴ Neskôr však Steinera znenávidel. V duši sa s ním zmieril až po životných peripetiách, keď po rozpade svojho manželstva nedokázal získať milovanú Asiu späť a r. 1923 v Stuttgarte navštívil zoslabnutého Steinera v spoločnosti budúcej druhej manželky, moskovskej antropozofky Klaudie Vasilievovej.

LITERATÚRA

- Belyj, Andrej. 2000a. Iz vospominanij. „Načalo veka“ („Berlinskaja“ redakcia). Belgija. In *Rudolf Štejner v mirovozzrenii sovremennosti. Vospominania o Štejneri*, Andrej Belyj, ed. Monika Spivak, 636 – 651. Moskva: Izdatelstvo „Respublika“.
- Belyj, Andrej. 2000b. Rudolf Štejner i Dornach. In *Rudolf Štejner v mirovozzrenii sovremennosti. Vospominania o Štejneri*, Andrej Belyj, ed. Monika Spivak, 428 – 492. Moskva: Izdatelstvo „Respublika“.
- Criveller, Claudia. 2011. „Epopėja“ Andreja Belogo. Teoretičeskije aspekty i roždenie žanra „avtofikšn“ v ruskoj literature. In *Miry Andreja Belogo*, eds. Kornelija Ičin – Monika Spivak, 687 – 697. Belgrad – Moskva: Izdatelstvo Filologičeskoigo faskulteta v Belgrade.
- Destrée, Jules. 1889. *Les Chimères*. Brusel: Imprimerie veuve Monnom.
- Destrée, Jules. 1920. *Notes sur Petrograd. 1917–18. Fondateurs de Neige – Notes sur la Révolution Bolchévique a Pétrograd pendant e’triver 1917–1918*. Eds. G. Van Oest et Cie. Bruxelles et Paris: Librairie nationale d’ Art et d’ Histoire.
- Gilk, Erik. 2013. Nespolehlivé vyprávění v prozaických textech Ladislava Fukse. *World Literature Studies* 5, 1: 76 – 91.
- Kubíček, Tomáš. 2007. *Vyprávěč. Kategorie narativní analýzy*. Brno: Host.
- Lichačov, Dmitrij Sergejevič. 1981. Od redaktora. In *Peterburg*, Andrej Belyj, 5 – 6. Leningrad: Nauka – Leningradskoje otdelenie.
- Waegemans, Emmanuel. 1995. V strane Sinej pticy. Russkie v Belgii. In *Strana Sinej pticy. Russkie v Belgii*, Emmanuel Waegemans, prel. Vladimir Ronin, 3 – 8. Moskva: Nauka.

Andrei Bely's journey after Steiner's anthroposophy: Between the temples of the spirit of Western Europe

Andrei Bely. *Memoirs. Anthroposophy. La Maison du Peuple. Steiner's Goetheanum.*

The article provides a reading of Andrei Bely's memoirs in order to analyse the author's intensive contact with Western Europe, which he saw from the point of view of his gradually deepening anthroposophic experience. A point of departure is the idiosyncrasy of the author's description of reality and his experiences, which is partly factually unreliable. The focus of Bely's reflections are the architectural creations of the day, embodying the alternative spiritual aspect of Western Europe: La Maison du Peuple in Brussels and Steiner's Goetheanum in Dornach, Switzerland, in whose construction the author participated.

Mgr. Eva Maliti Fraňová, CSc.
Ústav svetovej literatúry
Slovenská akadémia vied
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
Slovenská republika
eva.maliti@savba.sk